

**ГЕОГРАФІЯ
(ПОГЛИБЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ)**

**Навчальна програма
для учнів 8 - 9 класів
закладів загальної середньої освіти**

8 клас - «Україна у світі: природа, населення»

9 клас - «Україна і світове господарство»

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(Лист МОН від 25.08.2020 № 1/11-5718)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Проект навчальної програма поглибленого вивчення географії для учнів 8—9 класів загальноосвітніх навчальних закладів: **8 клас — «Україна у світі: природа, населення», 9 клас — «Україна і світове господарство»** розроблено відповідно до вимог *Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти* (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням *Державного стандарту початкової загальної освіти* (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462), положень *«Концепції Нової української школи»* (2016 р.) та узгоджено зі змістом чинної програми з географії 8-9 клас (рівень стандарту).

Програма забезпечує перехід від предметоцентризму до дитиноцентризму з урахуванням формування компетентнісного підходу, коли теоретичні знання учня перетворюються із їх звичайного багажу на ключ до розв'язання практичних проблем в умовах нестандартних ситуацій для забезпечення успішної самореалізації у соціумі, облаштування особистого життя, розвитку географічної та екологічної культури, економічної обізнаності для відповідального життя в умовах усе більшого загострення глобальних соціально-економічних та екологічних проблем загальноукраїнського та світового масштабів.

Сучасний обсяг теоретичної наукової інформації та практичних наслідків (як позитивних, так і негативних) її застосування позбавили суспільство, а в нашому випадку школу, можливості навчити дитину всього. Тому проблема формування в молоді потреби розвитку навичок неперервної освіти та самоосвіти стає найбільш актуальною і важливою, а зміст навчального матеріалу з географії визначається з огляду його корисності та потрібності за межами школи.

Мета повної загальної середньої освіти полягає в розвитку та соціалізації учня, формуванні його загальної та географічної культури, національної самосвідомості, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення й вироблення навичок раціонального природодоцільного практичного життя і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок та навичок екологічно стійкого життєзабезпечення, здатності до саморозвитку, самонавчання та самовдосконалення, удосконаленні уміння працювати в команді та відповідальності за результати цієї роботи в умовах сучасних та майбутніх глобальних змін і викликів.

Основне завдання сучасної шкільної освіти полягає у: ретельному доборі навчального матеріалу за принципом його життєвої доцільності та поліфункціональності; активізації ролі самостійного навчання та самоконтролю; формуванні в учнів усвідомлення того, що для успішної життєдіяльності сьогодні недостатньо лише знань і умінь, необхідні ще віра в себе, у свої знання, вміння та сили, здатність пропонувати та обирати рішення, жити і працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, вести самостійний або спільний пошук способів її розв'язання; формуванні відповідальності за результати власних дій і вчинків.

Компетентнісний потенціал предмета

Компетентності	Уміння:	Ставлення:	Навчальні ресурси:
1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	— усно й письмово тлумачити географічні поняття, закономірності, факти, явища, закони, теорії; — описувати (усно чи письмово) географічні об'єкти, процеси, явища, закономірності, послуговуючись багатим арсеналом мовних засобів – термінами, поняттями тощо; — обговорювати проблеми географічного змісту глобального та регіонального рівня	— усвідомлювати значущість здобутків географічної науки, зокрема пошанування досягнень українських учених; — прагнення до розвитку української термінологічної лексики в системі географічних наук	— навчальні, науково-популярні, художні тексти про природу та населення, дослідницькі проекти в галузі фізичної і соціальної географії, усні/письмові презентації їх результатів
2. Спілкування іноземними мовами	— використовувати іншомовні навчальні джерела для отримання інформації географічного змісту; — описувати іноземними мовами, аналізувати та оцінювати роль природних явищ у сучасному світі, доречно використовувати географічні поняття та найуживаніші терміни в усних або письмових текстах, читати та тлумачити географічну термінологію та картографічну номенклатуру іноземною мовою	— зацікавленість інформацією географічного змісту іноземною мовою; — розуміння глобальних проблем людства і прагнення долучитися до їх розв'язання, зокрема і з допомогою іноземних мов	— довідкова література, онлайніві перекладачі, іншомовні сайти, статті з іноземної вікіпедії, іноземні підручники та посібники
3. Математична компетентність	— застосовувати математичні методи для розв'язання географічних проблем і задач, розуміти і використовувати	— усвідомлення варіативності та значущості математичних методів у розв'язанні	— завдання на виконання обчислень, аналіз та обробка статистичної інформації,

	математичні моделі природних та суспільних явищ і процесів	географічних проблем і задач	поданої в різних формах (картографічна, таблична, графічна)
4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях	— пояснювати явища в живій природі, використовуючи наукове мислення; — самотійно чи в групах досліджувати живу природу, аналізувати і визначати проблеми довкілля; — оцінювати значення географії для сталого розвитку та розв’язання глобальних проблем	— відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, в Україні та світі; — готовність до розв’язання проблем, пов’язаних зі станом довкілля	— географічні задачі, ситуативні вправи щодо розв’язання проблем стану довкілля, біорізноманіття, ощадного використання природних ресурсів тощо
5. Інформаційно-цифрова компетентність	— використовувати сучасні цифрові технології та пристрої для спостереження за довкіллям, явищами й процесами в суспільстві та живій природі; — створювати інформаційні продукти (мультимедійна презентація, блог тощо) природничо-географічного та суспільно-географічного спрямування; — шукати, обробляти й зберігати інформацію географічного характеру, критично оцінюючи її	— дотримання авторського права, етичних принципів поводження з інформацією; — усвідомлення необхідності екологічних методів і засобів утилізації цифрових пристроїв	— електронні картографічні джерела, електронні посібники, збірники задач, тести тощо
6. Уміння вчитися впродовж життя	— організовувати й оцінювати свою навчально-пізнавальну діяльність, зокрема самотійно чи в групі планувати і проводити спостереження або експерименти, реалізовувати	— допитливість і спостережливість, готовність до інновацій	— довідкова система програмних засобів

	проекти, ставити перед собою цілі й досягати їх, вибудовувати власну траєкторію розвитку впродовж життя		
7. Ініціативність і підприємливість	— ідеї й ініціативи щодо проектної та винахідницької діяльності, ефективного використання природних ресурсів; — прогнозувати вплив географічних процесів і закономірностей на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва; — нівелювати ризики й використовувати можливості для створення цінностей для себе та інших у довкіллі; — керувати групою (надихати, переконувати й залучати до діяльності, зокрема природоохоронної чи наукової)	— відповідальність за ухвалення виважених рішень щодо діяльності в довкіллі, під час реалізації проєктів та дослідницьких завдань	— сайти підприємств, установ, організацій, екскурсії на сучасні підприємства, зустрічі з успішними представниками бізнесу
8. Соціальна та громадянська компетентності	— ефективно співпрацювати з іншими над реалізацією географічних проєктів, розв'язувати проблеми довкілля, залучаючи місцеву громаду	— відстоювати власну позицію щодо ухвалення рішень у справі збереження й охорони — довкілля, готовність брати участь у природоохоронних заходах; громадянська відповідальність за стан довкілля, пошанування розмаїття думок і поглядів; — оцінювання внеску українських та іноземних учених та винахідників у суспільний	— географічні задачі, інтернет-ресурси, посібники

		розвиток	
9. Обізнаність та самовираження у сфері культури	— фіксувати унікальні об'єкти, явища та ландшафти Землі, їх естетичне значення, — використовувати природні матеріали й засоби для втілення художніх ідей, пояснювати географічне підґрунтя відображення природи у творах мистецтва	— усвідомлення причетності до національної і світової культури через вивчення географії і мистецтва; — розуміння гармонійної взаємодії людини і природи	— літературні, музичні та образотворчі твори
10. Екологічна грамотність і здорове життя	— працювати в команді під час реалізації географічних проєктів; — застосовувати набутий досвід задля збереження власного здоров'я та здоров'я інших; — оцінювати значення географічної науки для забезпечення добробуту людства	— турбота про власне здоров'я та здоров'я інших, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти, усвідомлення важливості ощадного природокористування, пошанування внеску кожного/кожної в досягнення команди	— кооперативне навчання, партнерські технології, проєкти

Основні завдання шкільної географії

Шкільна географічна освіта є не тільки джерелом нових відомостей про Землю, а й основою для формування світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю й країни, набуття умінь та навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної та раціональної поведінки в ньому.

Географічна освіта в основній школі спрямована на досягнення таких головних завдань:

- засвоєння знань про основні географічні поняття, закономірності розвитку, взаємозв'язки між компонентами природи, населенням і господарством різних територій; формування материків, океанів та їх частин відповідно до природних і соціально-економічних чинників; природу, населення і господарство України; економічну і соціальну географію світу; природокористування та навколишнє середовище;
- оволодіння вміннями самостійно відбирати та використовувати різні джерела географічної інформації — картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси — для пошуку, інтерпретації і демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів на цій основі ключових компетенцій; виконувати дії, набуті на основі застосування географічних знань і попереднього досвіду;
- застосування географічних знань для усвідомлення, пояснення та оцінювання географічних процесів і явищ;
- розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного здобуття нових знань із географії;
- формування здатності й готовності до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки у навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеку довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;
- виховання екологічної культури, національної свідомості та почуття патріотизму, толерантного ставлення до інших народів, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу.

Структура і зміст навчальної програми поглибленого вивчення географії у 8—9 класах базуються на принципах неперервності й наступності шкільної географічної освіти, її інтеграції на основі міжпредметних і внутрішньо предметних зв'язків, гуманізації, урахування вікових можливостей учнів, практичної спрямованості. У програмі відображено зазначені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та передбачені Концепцією Нової української школи наскрізні змістові лінії.

Програма відображає: державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня/учениці, зміст навчального матеріалу та орієнтовну кількість годин для його опанування й наскрізні змістові лінії. Крім того, наведено базовий мінімум географічної номенклатури. Оцінювання навчальних досягнень учнів передбачає диференційований підхід щодо його організації та здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Головним критерієм оцінювання роботи учнів є не стільки обсяг навчального матеріалу, що залишився в пам'яті, скільки вміння його аналізувати та оцінювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати та використовувати в життєвих ситуаціях. Програма зорієнтована на розвиток в учня/учениці навичок самостійного здобування знання.

Курс географії у 8 класі («Україна у світі: природа, населення») зорієнтовано на формування науково-географічної картини своєї держави як частини світової спільноти держав на основі комплексного вивчення її природи та населення. Усвідомлення себе громадянином України, відчуття себе справжнім її патріотом відбувається через формування знань про природу та населення країни, свого регіону, виховання поваги до українського народу, його тисячолітньої історії й культури. Особлива роль географії у 8 класі полягає у значному її світоглядному потенціалі й тісних взаємозв'язках змісту із сучасністю та вже наявним особистим досвідом учнів.

Основними змістовими блоками програми, на вивчення яких планується 105 годин (3 години на тиждень), з яких 10 годин становлять резерв часу, є блоки «Географічна карта», «Географічний простір України», «Природні умови і ресурси України», «Населення України та світу», «Природа та населення свого адміністративного регіону», які розділені на окремі теми. Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природи і населення України та свого регіону на базі вже здобутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався у 6—7 класах. Наприклад, вивчення населення України здійснюється на основі тем про населення світу в курсах географії у 6 та 7 класах як значне поглиблення їх змісту.

Вивчення шкільного курсу географії «Україна у світі: природа, населення» (8 клас) спрямоване на розв'язання таких завдань:

- сформувати в учнів уявлення та знання про Україну як географічний регіон і цілісну країну, в якій відбуваються різноманітні глобальні та регіональні природні, суспільно-географічні та екологічні процеси;
- поглибити й узагальнити вже сформовані теоретичні знання з фізичної та суспільної географії та розкрити нові поняття й закономірності на прикладі природи та населення України і світу;
- сформувати уявлення про окремі поняття суспільно-географічного змісту;
- продовжити розвиток практичних умінь і навичок самостійної роботи, що сприятимуть активній соціально відповідальній поведінці учнів у географічному просторі країни.

Програмою передбачено виконання 16 практичних робіт підсумкового характеру, зміст яких спрямований на розвиток

практичних умінь і навичок роботи з картами, статистичним і графічним матеріалом та різноманітними джерелами географічної інформації; виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їх взаємного впливу, що сприятиме подальшому розвитку навчально-пізнавальної компетенції та формуванню ціннісно-смислової та соціально-професійної компетенцій. Вісім практичних робіт на вибір учителя оцінюються обов'язково. Як і в попередніх курсах, також запропоновано дослідження (як завдання творчого характеру). Їх можна оцінювати вибірково.

Географічний курс «Україна і світове господарство» (9 клас) завершує географічну освіту учнів основної школи. На цей курс відведено 105 годин (3 години на тиждень), з яких 10 годин становлять резерв часу. Основною метою курсу є формування знань про тенденції розвитку національного та світового господарства й визначення місця України в сучасному світі через реалізацію таких завдань:

- ознайомити зі структурою сучасного світового господарства та її відображенням в економіці України, найважливішими глобальними проблемами людства, сформувані нові поняття й базові знання про суспільну географію та особливості розвитку сучасного господарства в Україні і світі;

- навчити виявляти та аналізувати економічні, соціальні й екологічні процеси та явища на глобальному, регіональному і локальному рівнях; показати роль міжнародного співробітництва у розв'язанні глобальних проблем людства;

- розвивати в учнів пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності, заохочувати самостійну навчальну діяльність шляхом пошуку та опрацювання географічної і статистичної інформації з різних джерел.

Важливим принципом побудови змісту географії у 9 класі є інтеграція, яка реалізується через поєднання суспільно-географічних складових під час вивчення особливостей розвитку та розміщення господарства у світі, Україні та своєму регіоні. Практична спрямованість курсу реалізується через виконання практичних робіт, досліджень та різноманітних аналітичних завдань. Програмою передбачено виконання 15 практичних робіт, які спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації. Вісім практичних робіт оцінюються обов'язково.

У рамках вивчення окремих тем передбачено виконання досліджень, тематику яких вчитель може змінити на власний розсуд, враховуючи наявне навчально-методичне забезпечення та матеріально-технічне оснащення освітньої діяльності, а також регіональні особливості. Із запропонованої тематики досліджень учень вибирає за власним бажанням 1—2 теми (впродовж року) та виконує дослідження індивідуально або колективно (у парі або групі). Результати дослідження оприлюднюються на уроці (або позаурочному заході) й оцінюються вчителем/вчителькою (або/та учнями класу).

Запропонований розподіл годин за розділами і темами у програмах курсів географії **«Україна у світі: природа, населення» (8 клас)** та **«Україна і світове господарство» (9 клас)**, є орієнтовним і може бути змінений учителем/вчителькою в обсязі не більше 20 % передбаченого програмою часу. Резервну частину навчального часу вчитель/вчителька використовує на власний

розсуд для глибшого вивчення або повторення певного навчального матеріалу з урахуванням здібностей та навчальних можливостей учнів конкретного класу, або для проведення уроків систематизації, узагальнення та підсумкового оцінювання.

Наскрізні змістові лінії

1. *Екологічна безпека та збалансований (сталий) розвиток.*

Метою вивчення є формування в учнів соціальної відповідальності та активності, екологічної грамотності й свідомості задля забезпечення збереження і захисту довкілля, усвідомлення необхідності упровадження сталого розвитку, готовності брати відповідальність за наслідки нераціонального природокористування, пропонувати конкретні заходи та брати участь у вирішенні питань довкілля і розвитку суспільства.

Учні 8 класів орієнтують на формування:	Учні 9 класів орієнтують на формування:
— цілісної наукової картини світу, адекватного розуміння особливостей розвитку сучасного світу; — усвідомлення наслідків впливу життєдіяльності людини на природні комплекси України; дотримання правил поведінки людини в природі; розуміння значення природоохоронних територій для збереження унікальних ландшафтів України; усвідомлення значення Червоної та Зеленої книг України; — стилю поведінки в зонах екстремальних природних явищ, екологічного лиха, техногенного забруднення, а також на території природоохоронних об'єктів.	— цілісної наукової картини світу, адекватного розуміння особливостей розвитку сучасного світу; — розуміння єдності та гармонії природного середовища, рівня розвитку матеріального виробництва та темпів зростання соціальних стандартів життя населення в умовах сталого розвитку; — умінь застосовувати знання для прогнозування наслідків впливу людини на природу, визначення правил поведінки в сучасному навколишньому середовищі та на територіях, що зазнали техногенного забруднення; — умінь робити висновки про місце України у розв'язанні глобальних проблем людства.

2. *Громадянська відповідальність.*

Метою вивчення є формування відповідального члена громади й суспільства, що розуміє принципи й механізми їх функціонування, усвідомлює важливість національної ініціативи та спирається у своїй життєдіяльності на культурні традиції і сучасні вектори розвитку держави.

Учні 8 класів орієнтують на формування:	Учні 9 класів орієнтують на формування:
— поваги до національної мови, культури, традицій, історії, гордості за розвиток вітчизняної географічної науки; — моделі полікультурної поведінки, що відповідає принципам моралі та чинному законодавству України, громадянської позиції щодо збереження та примноження природних багатств України; — навичок роботи над географічними дослідженнями та проєктами в групі на засадах співробітництва, уміння розуміти сенс і мету поставленого завдання, вибудовувати аргументацію та власну траєкторію діяльності.	— ухвалення індивідуальних і колективних рішень, зважаючи на інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави; — готовність брати участь у громадській природоохоронній діяльності й нести відповідальність за свої дії та вчинки; — раціональної споживчої поведінки, орієнтованої на національного виробника; екологічно та економічно раціонального ресурсоспоживання на побутовому, регіональному національному та глобальному рівнях; — усвідомлення під час вивчення світової економіки та національного господарства глобальної взаємозалежності й особистої відповідальності.

3. Здоров'я і безпека

Вивченням наскрізної змістової лінії прагнуть сформувати духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища.

Учні 8 класів орієнтують на формування:	Учні 9 класів орієнтують на формування:
— розуміння того, що здоров'я є найвищою цінністю для кожної людини та суспільною цінністю, свідому мотивацію щодо ведення здорового способу життя, відповідальності за власне життя і здоров'я; — формування безпечної поведінки в навколишньому середовищі та в екстремальних (надзвичайних) ситуаціях (під час навчальних екскурсій і польових досліджень); — організацію успішної навчальної роботи зі створення здоров'язберігаючих умов.	— формування знань про безпечність товарів та послуг, споживачами яких є школярі; — застосування знань для оцінювання можливих позитивних і негативних наслідків сучасних біотехнологій у сільському господарстві.

4. Підприємливість та фінансова грамотність

Метою вивчення наскрізної змістової лінії є забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо); розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Учнів 8 класів орієнтують на формування:	Учнів 9 класів орієнтують на формування:
— умінь використання ресурсів (навчальних, природних та інших) для створення цінностей; — навичок складання плану дій, що визначає пріоритети й етапи, важливі для досягнення їхніх цілей (на прикладі вивчення природи, населення свого регіону); — вміння оцінювати переваги й ризики альтернативних варіантів і робити вибір з урахуванням їх преференцій (на прикладі досліджень проблем, пов'язаних з екологічною ситуацією у своїй місцевості).	— прогнозування впливу географії на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва; — вміння генерувати ідеї й ініціативи щодо проєктної діяльності, ефективного використання природних ресурсів; — оцінювання можливостей для організації підприємницької діяльності у своїй місцевості; — планування діяльності щодо можливих нових видів бізнесу в своєму регіоні.

8 клас

ГЕОГРАФІЯ

«Україна у світі: природа, населення»

(105 годин, 3 години на тиждень)

Програма поглибленого вивчення *географії у 8 класі* («Україна у світі: природа, населення») спрямована на формування цілісної наукової природничо-географічної картини своєї держави на основі комплексного її вивчення. У програмі представлені досягнення українських і зарубіжних учених щодо галузевих і комплексних географічних досліджень території України: різноманітність рівнинних, гірських і водних (аквальних) природних та антропогенних ландшафтів; склад і структуру населення України та світу. У програмі збільшена кількість практичних робіт, спрямованих на набуття навичок роботи з картами, додатковими джерелами наукової інформації, відпрацювання аналітичних та оціночних умінь та суджень учнів.

Особлива роль шкільної географії 8-го класу визначається її значним світоглядним потенціалом, взаємозв'язками її змісту

із сучасністю та вже наявним ментальним досвідом учнів. Важливим принципом побудови програми курсу стала інтеграція, яка реалізована через поєднання фізико- та соціально-географічних складових при вивченні окремих природних комплексів держави, своєї області та визначенні ролі населення в раціональному та ощадливому використанні природи України.

Зміст навчального матеріалу та вимоги до його засвоєння

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу	Наскрізнi змістові лінії
3	Вступ		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає основні розділи курсу «Україна у світі: природа, населення» та об'єкти його вивчення; наводить приклади та називає результати географічних досліджень території України в минулому й тепер; наводить приклади: мандрівників та минулих та сучасних дослідників території України; пояснює особливості сучасних географічних досліджень. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує методи досліджень фізичної та суспільної географії; називає: об'єкти та основні	Географія України: об'єкти вивчення, методи загальнонаукових та спеціальних досліджень фізичної і суспільної географії. Географічні відомості про територію України в минулому. Перші дослідження України: Геродот, Страбон, Птолемей, Гіппократ, Пліній Старший. Дослідження доби Середньовіччя: Абу-Гамід, Ібн-Баттута та ін. Дослідження України нашими співвітчизниками: Юрій Дрогобич, Степан Рудницький, Павло Чубинський та ін. Створення Південно-Західного (Українського) відділу Російського географічного товариства та Академії наук України. Перші карти України: мапа Мотієля (1580), Гійом Левассер де Боплан (1648), Матеус Зойтер (1740) та ін. Джерела географічної інформації (історичні й сучасні). Сучасні географічні дослідження	<i>Громадянська відповідальність</i> Розуміє актуальність та важливість географічних знань у розв'язанні актуальних проблем розвитку України. Усвідомлює значення розвитку власної географічної культури

	розділи курсу «Україна у світі: природа, населення», методи географічних досліджень, джерела географічної інформації: картографічні, статистичні, аудіовізуальні та ін., напрямки географічних досліджень у минулому і тепер; розрізняє істотні ознаки понять «фізична географія» та «суспільна географія»; вміє користуватися джерелами географічної інформації. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює значення джерел географічної інформації для життєдіяльності людини; усвідомлює значення знань із фізичної та суспільної географії для себе й суспільства	території й населення України та їх напрямки	
16	Розділ І. Основи картографії, геодезії та топографії		
2	Тема 1. Зображення України на картографічних творах. Джерела для створення географічних карт		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає джерела географічної інформації, елементи карти; розповідає про появу перших картографічних зображень України на арабських картах та картах-портоланах, про	Зображення України в картографічних творах. Поява перших картографічних зображень. Терени України на арабських картах та картах-портоланах. Картографування території України за Нового і Новітнього часу. Сучасний етап розвитку картографії в Україні. Національний атлас	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Уміє отримувати та аналізувати інформацію щодо природних і соціальних явищ та процесів із широкого кола джерел картографічної

	картографування території України за різних етапів розвитку картографії; описує зміст Національного атласу України. <i>Діяльнісний компонент:</i> вміє користуватися навчальними картами й атласами, картографічними інтернет-джерелами; аналізує можливості використання космічних знімків у географічних дослідженнях; застосовує сучасні геоінформаційні та навігаційні системи на практиці. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює значення джерел картографічної інформації для життєдіяльності людини.	України, електронні карти. Джерела для створення географічних карт та інших геозображень. Картографічні інтернет-джерела. Сучасні геоінформаційні та навігаційні системи. Дистанційне зондування Землі.	інформації.
6	Тема 1. Основи картографії		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> пояснює відмінності між різними видами карт, картографічними проекціями; називає способи зображення об'єктів на тематичних картах, елементи змісту карт. <i>Діяльнісний компонент:</i>	Карта та інші геозображення. Класифікація карт, їхні види. Класифікація географічних карт за об'єктом картографування, тематикою, зображеною територією, масштабом і призначенням. Елементи карти: картографічне зображення, математична основа, легенда, допоміжне оснащення, додаткові дані.	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Розуміє значення картографічних зображень різного змісту та масштабу для господарської діяльності людини.

	розпізнає види карт за зображеною територією, масштабом, тематикою і призначенням; класифікує географічні карти за об'єктом картографування, тематикою, зображеною територією, масштабом і призначенням; характеризує методи і засоби отримання географічної інформації із загальногеографічних та тематичних карт. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює значення картографічних зображень різного змісту та масштабу для господарської діяльності людини та її повсякденного життя.	Картографічні проекції (класифікація за характером спотворень, за видом допоміжної поверхні, за орієнтуванням допоміжної поверхні, за виглядом нормальної картографічної сітки). Елементи змісту карти. Об'єкти та показники картографування. Способи зображення об'єктів на тематичних картах. Практична робота 1. Визначення проекцій за картографічною сіткою (за рисунком паралелей і меридіанів). 2. Визначення способів зображення об'єктів на тематичних картах. Дослідження За допомогою традиційних та інтернет-джерел підберіть джерела інформації для створення тематичної карти (вчитель/вчителька надає варіанти тематичних карт).	
8	Тема 3. Введення в геодезію та основи топографії		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає елементи топографічної карти; пояснює особливості читання топографічної карти. <i>Діяльнісний компонент:</i>	Фігура та розміри Землі. Геоїд та еліпсоїд. Поняття про геодезію (геодезична зйомка та геодезичні прилади). Наземні та аерокосмічні методи і способи знімань місцевості. Топографічна карта і план. Основні елементи оформлення, рамка аркуша.	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності

	читає топографічні карти, плани; визначає об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати за навчальними картами; характеризує методи і засоби отримання інформації з топографічних карт; розпізнає умовні знаки, вимірює азимути та дирекційні кути, румби, відстані, географічні, прямокутні координати, абсолютні та відносні висоти точок за топографічною картою; вміє працювати в групі та команді; застосовує отримані знання в орієнтуванні на місцевості за допомогою топографічної карти, плану, схеми. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності	Позарамкове оформлення топографічних карт. Умовні знаки топографічних карт. Масштаб карти, масштабний ряд топографічних планів і карт. Системи координат на топографічних картах. Географічні та плоскі прямокутні координати. Визначення географічних та прямокутних координат будь-якої точки на карті. Розграфлення і номенклатура топографічних карт. Кути орієнтування. Азимут географічний або істинний, азимут магнітний, дирекційний кут, румб. Прямі та зворотні кути орієнтування. Схема зближення меридіанів. Схилення магнітної стрілки, гауссове зближення меридіанів. Залежність між азимутами і дирекційним кутом. Вимірювання кутів орієнтування на топографічній карті транспортиром. Задачі, які розв'язуються на карті за допомогою горизонталей. Способи зображення рельєфу на топографічних картах. Горизонталі основні (суцільні), половинні (напівгоризонталь), допоміжні (четвертинні), потовщені. Вимірювання абсолютних і відносних висот на топографічній карті. Переріз, закладення рельєфу. Визначення кута нахилу	
--	--	---	--

		за допомогою графіка закладень. Читання та практичне використання топографічних карт. Побудова профілю за топографічною картою. Орієнтування за картою на місцевості. Сучасні способи орієнтування. Практична робота 3. Визначення азимутів і дирекційних кутів, румбів, відстаней, площ, географічних і прямокутних координат, абсолютних та відносних висот точок за топографічною картою. Дослідження Прокладання маршрутів за топографічною картою та їх обґрунтування.	
8	Розділ II. Географічний простір України		
4	Тема 1. Україна на політичній карті Європи і світу		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> тлумачить поняття «країна», «держава», «залежна територія» та пояснює відмінність між ними; називає істотні ознаки політичної карти, складники державної території; <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує географічне положення України;	Політична карта світу, основні етапи її формування та елементи. Географічне положення (фізико-, економіко-, політико-географічне) та державна територія України. Головні переваги та недоліки геополітичного положення України. Їх наслідки. Державні кордони, розміри території, крайні точки, географічні центри України та Європи.	<i>Екологічна безпека та (збалансований) сталий розвиток</i> Розуміє значення добросусідських відносин із країнами сусідами для сталого розвитку держави. <i>Громадянська відповідальність</i> Розуміє вплив

	розрізняє фізико-, економіко-, політико-географічне положення держави; показує на карті суходільні та морські кордони: суходіл та територіальні води, крайні точки України, країни-сусіди України; географічні центри України; географічний центр Європи в Україні; визначає за допомогою карти протяжність території України в градусах і кілометрах. <i>Ціннісний компонент:</i> усвідомлює значення географічного положення України в Європі та світі, його вплив на економічні та політичні процеси в середині держави; оцінює політико-географічне положення держав та географічне положення України; робить висновки про місце свого населеного пункту в контексті сучасних територіальних змін.	Практична робота 4. Позначення на контурній карті кордонів сусідніх держав, крайніх точок, географічних центрів України та Європи і зазначення їхніх назв; визначення координат точок, протяжності території України в градусах і кілометрах. Дослідження Порівняльна оцінка фізико-географічного положення України та інших країн світу (2—3 на вибір учителя/вчительки)	географічного положення країни на її соціально-економічний розвиток. Усвідомлює роль кордонів для безпеки держави.
2	Тема 2. Адміністративно-територіальний устрій України		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає адміністративно-територіальні	Формування території України та територіальні зміни її кордонів із ХХ ст. Різновиди адміністративно-територіального	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Усвідомлює значення

	одиниці у складі України; пояснює особливості сучасного адміністративно-територіального устрою країни; наводить приклади різних адміністративно-територіальних одиниць за географічним положенням на карті України. <i>Діяльнісний компонент:</i> аналізує різновиди адміністративно-територіального устрою країн світу; аналізує зміни територіальних кордонів України з ХХ ст., показує їх на карті; показує на карті одиниці адміністративно-територіального устрою України; прогнозує економічні та соціальні наслідки змін адміністративно-територіального устрою України; <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює практичне значення знань про адміністративно-територіальний устрій держави.	устрою країн світу. Особливості сучасного адміністративно-територіального устрою України, проблеми та шляхи його вдосконалення на різних територіальних рівнях.	раціонального адміністративно-територіального устрою для успішного функціонування місцевої громади.
2	Тема 3. Україна на карті годинних поясів		
	<i>Знансвий компонент:</i>	Міжнародна система відліку часу та її	<i>Здоров'я і безпека</i>

	пояснює поняття «Міжнародна лінія зміни дат», відмінність між поняттями «місцевий час» і «поясний час»; називає різні види часу, що існують в міжнародній системі його відліку; наводить приклади регулювання часу в країнах світу. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу; аналізує карту годинних поясів Землі; показує на карті лінію зміни дат; визначає місцевий і поясний час, час у країнах світу та в Україні. <i>Ціннісний компонент:</i> обґрунтовує вплив літнього часу на господарську діяльність та здоров'я людини; оцінює значення знань про систему відліку часу.	історія. Міжнародна Лінія зміни дат. Годинні пояси. Місцевий час. Поясний час. Літній час. Особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу. Час в Україні. Практична робота 5. Аналіз карти годинних поясів Землі. Розв'язування задач на визначення часу. Дослідження Планування маршруту мандрівки країнами світу з визначенням різниці в часі в них порівняно з київським.	Усвідомлює вплив зміни годинних поясів на здоров'я людини та безпеку.
49	Розділ III. Природні умови і ресурси України		
9	Тема 1. Геологічна будова, тектонічні структури, рельєф та мінеральні ресурси України		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> формулює визначення понять «платформа», «щит», «плита», «область складчастості»; називає форми земної поверхні;	Тектонічна та геологічна карти України. Геологічне літочислення. Платформи, їхня будова. Пояси складчастості. Територія України в різні геологічні ери. Геолого-геоморфологічні дослідження П.	<i>Екологічна безпека та (збалансований) сталий розвиток</i> Усвідомлює цілісність природи, взаємозв'язок її

наводить приклади корисних копалин щодо їх використання. <i>Діяльнісний компонент:</i> аналізує поширення різних за віком гірських порід за геологічною картою; знаходить і показує на картах різного масштабу: <i>низовини</i>: Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська, Поліська; <i>височини</i>: Придніпровська, Подільська, Донецька, Приазовська, Хотинська (г. Берда); <i>гори</i>: Українські Карпати (г. Говерла), Кримські (г. Роман-Кош); <i>тектонічні структури</i>: Східноєвропейська та Скіфська платформи, Дніпровсько-Донецька та Причорноморська западини, Український щит, Волино-Подільська плита, Донецька складчаста область, Карпатська і Кримська складчасті системи; <i>басейни і родовища корисних копалин</i>: Донецький та Львівсько-Волинський кам'яновугільні та Дніпровський	А. Тутковського та В. Г. Бондарчука, їх наукове значення. Неотектонічні рухи. Вулканізм і сейсмічні рухи в Україні. Вплив геологічної будови та тектоніки на діяльність людини. Вплив зовнішніх та внутрішніх процесів на формування рельєфу. Фізична карта України. Генетичні типи рельєфу та форми земної поверхні в межах території країни. Загальний план будови поверхні. Простягання низовин, височин, гір, річкових долин. Дослідження рельєфу України О. А. Тілло, його карта рельєфу. Зв'язок рельєфу з тектонічними структурами. Вплив рельєфу на діяльність людини. Форми техногенного рельєфу в Україні. Мінеральні ресурси України їх класифікація за використанням, закономірності поширення, дослідження та проблеми раціонального використання. Географія паливних ресурсів: діючі та перспективні басейни й райони видобування вугілля, нафти, природного газу, торфу. Рудні та нерудні корисні копалини: басейни, райони залягання та видобування. Мінеральні води та грязі. Коштовне та виробне каміння.	об'єктів, процесів і явищ; наводить приклади та робить висновки щодо необхідності утилізації й переробки відходів. <i>Здоров'я і безпека</i> Знає поширення територією країни негативних процесів і явищ, пов'язаних із рельєфом, тектонічною і геологічною будовою, видобутком корисних копалин (карст, зсуви, землетруси, обвали, кар'єри, котловани, терикони). Знає та вміє використовувати правила поведінки під час землетрусів. <i>Громадянська відповідальність</i> Розуміє необхідність раціонального використання мінеральних ресурсів. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Розуміє значення корисних копалин для різних видів господарської діяльності людини.
--	--	---

буровугільний басейни, Західний, Східний, Південний нафтогазоносні райони, Криворізький залізорудний басейн, Кременчуцький залізорудний район, Придніпровський марганцеворудний басейн, Іршанське родовище титанових руд, Артемівське, Слов'янське, Солотвинське, Сиваське родовища кам'яної солі, Заваллівське родовище графіту, Побузький хромітово-нікелеворудний район, Калуське та Стебницьке родовища калійної солі, Яворівське родовище сірки; встановлює взаємозв'язки між основними формами рельєфу, тектонічними структурами, корисними копалинами та геологічною будовою території; пояснює вплив неотектонічних рухів на формування рельєфу. <i>Ціннісний компонент:</i> обґрунтовує необхідність раціонального використання природних ресурсів — корисних	Практичні роботи 6. Встановлення за картами (тектонічною, геологічною, фізичною) взаємозв'язків між тектонічними структурами і формами рельєфу, геологічною будовою та корисними копалинами в межах України. 7. Нанесення на контурну карту основних басейнів, районів та родовищ паливних, рудних і нерудних корисних копалин України. Дослідження Вплив видобутку корисних копалин на екологічний стан навколишнього природного середовища (на прикладі 2—3 видів корисних копалин). Метеоритні кратери на території України як одна з форм екзогенного рельєфу.	
---	---	--

	копалин та охорони надр; оцінює вплив людини на рельєф, наслідки видобування корисних копалин та необхідність охорони надр; встановлює взаємозв'язки між рельєфом, тектонічними структурами, корисними копалинами, геологічною будовою території.		
7	Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> формулює поняття «погода», «клімат», «атмосферний фронт», «циклон», «антициклон»; називає основні кліматотвірні чинники, кліматичні показники, типи клімату; наводить приклади небезпечних погодних явищ та аналізує їх наслідки; пояснює дію кліматотвірних чинників. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує особливості розподілу сонячної енергії, напрямки руху атмосферних фронтів, циклонів та антициклонів, річний розподіл	Клімат і кліматичні ресурси. Кліматотвірні чинники: сонячна енергія, циркуляція атмосфери, підстильна поверхня. Розподіл сонячної енергії по земній поверхні. Повітряні маси, що впливають на територію України. Атмосферні фронти, циклони та антициклони. Взаємодія кліматотвірних чинників. Кліматичні показники: температура, вологість повітря, опади, та їх розподіл на території України, режим і коефіцієнт зволоження. Річний та сезонний хід кліматичних показників. Кліматична карта. Регіональні відмінності клімату. Кліматичні ресурси та їх використання. Обґрунтування необхідності державних метеорологічних спостережень В. Н.	<i>Екологічна безпека та (збалансований) сталий розвиток</i> Розуміє залежність стану атмосферного повітря від різних видів діяльності людини та необхідність його охорони. <i>Здоров'я і безпека</i> Розуміє вплив погодних умов на самопочуття та здоров'я людини, оцінює їх наслідки. Усвідомлює вплив погодно-кліматичних явищ на безпеку життя людини. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Наводить приклади

	кліматичних показників у межах України; визначає за кліматичною картою особливості розподілу температури, повітря та опадів; складає прогноз погоди за синоптичними картами, народними прикметами; порівнює особливості зволоження в різних частинах України, кліматичні умови різних регіонів України та їх вплив на сільське господарство; аналізує погодні особливості різних регіонів України за допомогою кліматичних діаграм та інтернет-ресурсів. <i>Ціннісний компонент:</i> робить висновки про значення прогнозу погоди для життєдіяльності людей; оцінює роль систематичних метеорологічних спостережень в Україні; оцінює можливість використання кліматичних ресурсів у побуті та в різних сферах господарської діяльності в Україні.	Каразіним та О. В. Колосковим. Метеорологічна служба сьогодні. Синоптична карта. Сезонні та несприятливі (стихійні) погодні умови й погодно-кліматичні явища. Прогноз погоди за даними синоптичної карти та народними прикметами. Вплив погодно-кліматичних умов на здоров'я і господарську діяльність людини. Охорона атмосферного повітря. Практичні роботи 8. Визначення особливостей клімату різних регіонів України за кліматичними діаграмами. 9. Визначення відмінностей кліматичних показників різних регіонів України за аналізом кліматичної карти. Дослідження (на вибір) Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом в інтернет-джерелах, ЗМІ. Визначення впливу несприятливих погодних явищ на життєдіяльність людини (на прикладі свого регіону).	можливості використання кліматичних ресурсів у різних сферах господарської діяльності людини в Україні та у власному побуті.
--	---	---	---

6	Тема 3. Води суходолу та водні ресурси		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> формулює визначення понять «річка», «озеро», «болото», «підземні води», «водосховище», «канал», «меандри», «тераси», «водний режим», «річковий стік», «твердий стік», «водні ресурси», «витрати води», «падіння річки», «похил річки»; називає складові частини вод суходолу в межах України; пояснює особливості живлення та водного режиму річок, озер. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує водні об'єкти України, шляхи раціонального використання водних ресурсів; знаходить та показує на картах різного масштабу: <i>річкові системи:</i> Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Сіверського Донця, Західного Бугу, Дунаю; <i>озера:</i> Ялпуг, Сасик, Шацькі, Синевир; <i>лимани:</i> Дніпровсько-Бузький, Молочний, Дністровський; <i>водосховища:</i> Київське, Канівське, Кременчуцьке, Каховське,	Води суходолу і водні ресурси України, їх склад, різноманіття та екологічний стан. Поверхневі води. Річки. Будова річкової долини: річище, заплава, тераси. Меандри як одна з форм річища. Основні річкові басейни та системи. Вплив рельєфу на річки. Характер течії. Падіння, похил річки. Вплив клімату на формування річкової системи. Живлення і водний режим річок, густота річкової мережі. Річковий стік, витрати води. Твердий стік. Озера, їх типи. Болота, їх типи і поширення, причини заболочення. Меліорація (осушення) боліт та її наслідки. Водні об'єкти антропогенного походження: водосховища, стави та канали. Підземні води. Основні артезіанські басейни. Водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання та охорони для подальшого збалансованого розвитку держави. Практичні роботи 10. Позначення на контурній карті назв найбільших річок, озер, водосховищ, каналів України. 11. Розв'язування задач на визначення падіння та ухилу річища, витрат води річки.	<i>Екологічна безпека та (збалансований) сталий розвиток</i> Усвідомлює необхідність ощадного використання та охорони водних ресурсів України. <i>Здоров'я і безпека</i> Розуміє значення водних ресурсів для створення сприятливого середовища життя. Усвідомлює вплив стану якості водних ресурсів на здоров'я населення країни та власне здоров'я. <i>Громадянська відповідальність</i> Робить висновки про необхідність заходів із охорони водних ресурсів України та своєї місцевості, бере участь у таких заходах. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Усвідомлює необхідність раціонального використання води в побуті. Пропонує

	Дніпровське, Дніпродзержинське; Дністровське; Печенізьке; <i>канали</i>: Північнокримський, Дніпро—Донбас, Каховський; <i>артезіанські басейни</i>: Дніпровсько-Донецький, Волино-Подільський, Причорноморський; визначає падіння та похил річки; порівнює гідрографічні особливості водних об'єктів; аналізує можливості використання водних ресурсів. <i>Ціннісний компонент</i>: оцінює наявні водні ресурси країни, рівень раціональності їх використання; усвідомлює необхідність охорони водних ресурсів України.	Дослідження (на вибір) Аналіз екологічних проблем малих річок України (на прикладі річок своєї місцевості). Аналіз забезпеченості водними ресурсами різних територій України.	способи заощадження витрат у сім'ї, пов'язані з використанням води.
2	Тема 4. Ґрунти та ґрунтові ресурси		
	<i>Знаннєвий компонент</i>: пояснює умови ґрунтоутворення; називає основні чинники ґрунтоутворення та типи ґрунтів; характеризує особливості поширення ґрунтів. <i>Діяльнісний компонент</i>: характеризує та оцінює ґрунтові	Умови ґрунтоутворення. Структура та родючість ґрунтів. Основні типи ґрунтів, закономірності їх поширення. Карта ґрунтів. Ґрунтові ресурси України та їх зміни в результаті господарської діяльності людини. Заходи з раціонального використання й охорони ґрунтових ресурсів. Дослідження	<i>Громадянська відповідальність</i> Знає і розуміє необхідність раціонального використання й охорони ґрунтів, пропонує власні заходи. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Пропонує способи

	ресурси України; аналізує карту ґрунтів України; пропонує заходи з раціонального використання й охорони ґрунтових ресурсів. <i>Ціннісний компонент:</i> робить висновки щодо закономірностей поширення ґрунтів на рівнинній частині України та в горах; визначає вплив родючості ґрунтів на сільськогосподарську діяльність; оцінює заходи з підвищення родючості та охорони ґрунтів.	Вплив людини на родючість ґрунтів своєї місцевості.	отримання прибутку з використання власної земельної ділянки. Визначає залежність напрямку рослинництва (сільськогосподарської діяльності) від типу ґрунту.
2	Тема 5. Рослинність		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає видовий склад рослинності; пояснює закономірності поширення основних типів рослинності територією України; наводить приклади зникаючих видів рослин і рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, ендемічних рослин. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує основні типи	Різноманітність рослинності та рослинних угруповань у межах території України. Закономірності поширення рослинного покриву в Україні. Екологічні проблеми й техногенні катастрофи та їх вплив на природу на прикладі рослинності країни. Рослинні ресурси, їх охорона та відтворення. Червона та Зелена книги України. Дослідження Лікарські та отруйні рослини України.	<i>Екологічна безпека та збалансований (сталий) розвиток</i> Усвідомлює необхідність збереження рослин та їх угруповань. <i>Здоров'я і безпека</i> Розуміє значення рослинності та усвідомлює необхідність використання деяких лікарських рослин для життя й діяльності людини, зміцнення та профілактики

	рослинного покриву України; розпізнає лікарські рослини та рослини, що занесені до Червоної книги України; аналізує карту рослинності України, вплив господарської діяльності людини на рослинний покрив; спостерігає за змінами рослинності країни на прикладі своєї місцевості. <i>Ціннісний компонент:</i> робить висновки щодо закономірностей поширення основних типів рослинності в Україні; оцінює стан рослинних ресурсів, їх роль у господарській діяльності, можливості використання в різних регіонах України; усвідомлює необхідність збереження та відновлення рослинності.		здоров'я. Розпізнає отруйні рослини, усвідомлює їх небезпеку для здоров'я людини. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Пропонує способи отримання прибутку з використання сільськогосподарських та лікарських рослин.
1	Тема 6. Тваринний світ України		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає видовий склад тваринного світу та пояснює закономірності його поширення в Україні;	Тваринний світ України та його різноманіття. Закономірності поширення тваринного світу в Україні. Тварини, занесені до Червоної книги України. Вплив людини на	<i>Екологічна безпека та збалансований (сталий) розвиток</i> Усвідомлює необхідність

	наводить приклади акліматизації та реакліматизації тварин. <i>Діяльнісний компонент:</i> аналізує карту тваринного світу України; характеризує фауністичний склад лісів, луків, степів, боліт, водойм; розпізнає тварин, які занесені до Червоної книги України. <i>Ціннісний компонент:</i> робить висновки щодо закономірностей поширення основних видів тварин в Україні; оцінює стан тваринних ресурсів, їх роль у господарській діяльності людини; усвідомлює наслідки впливу людської діяльності на тваринний світ України.	тваринний світ. Тваринні ресурси України, заходи щодо їх відтворення та охорони. Дослідження Акліматизація та реакліматизація тварин в Україні.	збереження тваринного світу. <i>Громадянська відповідальність</i> Сприяє формуванню відповідального члена громади, суспільства, який розуміє необхідність раціонального використання рослинних і тваринних ресурсів. Усвідомлює наслідки впливу господарської діяльності людини на тваринний світ України та своєї місцевості.
15	Тема 7. Ландшафти України		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає чинники формування природних ландшафтів; характеризує наукові досягнення вчених у дослідженні ландшафтів України; знає, називає та показує на карті природні країни, природні зони та гірські країни;	Ландшафт як просторово-цілісна система. Карта ландшафтів України. Районування природних ландшафтів, їх відображення на картах. Дослідження ландшафтів В. І. Вернадського, Г. М. Висоцького та їх значення для розвитку українського ландшафтознавства. Природні та антропогенні ландшафти. Рівнинні ландшафти, їх різноманітність.	<i>Екологічна безпека та збалансований (сталий) розвиток</i> Розуміє власну та суспільну відповідальність за стан екології у місцевій громаді та Україні. Пропагує способи ощадного використання

	наводить приклади антропогенних ландшафтів та аналізує їх відмінності від природних; пояснює на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи в ландшафті. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує рівнинні лісові, лісостепові, степові та гірські ландшафти, природні комплекси морів; пояснює на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи в ландшафті; знаходить і показує на картах різних масштабів природні зони, гірські країни, Чорне море, Азовське море; <i>острови:</i> Зміїний, Джарилгач, <i>півострови:</i> Кримський, Керченський, косу Арабатська Стрілка, Каркінітську затоку, Керченську протоку; застосовує на практиці та аналізує карту ландшафтів. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює природно-ресурсний потенціал природних комплексів України, гірських областей, морів,	Природні зони України (мішаних лісів і широколистих лісів, лісостепова, степова). Комплексні дослідження українськими вченими природних зон. Використання рівнинних ландшафтів людиною. Значення та охорона рівнинних ландшафтів. Гірські ландшафти Українських Карпат і Кримських гір, особливості їх зміни з висотою, використання та охорона. Природні умови і ресурси Чорного та Азовського морів, проблеми їх раціонального використання. Практична робота 12. Складання порівняльної характеристики природних зон України (на вибір). Дослідження (на вибір) Ландшафти Карпат та їх зміни під впливом господарської діяльності людини. Використання рівнинних ландшафтів людиною (негативний екологічний аспект).	природних ресурсів. <i>Здоров'я і безпека</i> Усвідомлює необхідність дбайливого ставлення до довкілля (навколишнього середовища) як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини. Дотримується правил безпечної поведінки в природі. <i>Громадянська відповідальність</i> Виявляє готовність до розв'язання проблем, пов'язаних зі станом довкілля. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Розуміє рекреаційно-туристичне значення природних комплексів.
--	--	--	--

	наслідки впливу господарської діяльності людини на зміну їх природних особливостей; оцінює співвідношення природних та антропогенних ландшафтів на прикладі своєї місцевості; прогнозує наслідки впливу господарської діяльності людини на зміни природних ландшафтів.		
7	Тема 8. Природокористування		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає складники природно-ресурсного потенціалу України, види забруднень довкілля; наводить приклади об'єктів природно-заповідного фонду України; пояснює сутність понять «екологічна ситуація», «моніторинг навколишнього середовища», «біосферний заповідник», «національний парк», «ландшафтний парк». <i>Діяльнісний компонент:</i> пояснює вплив екологічної ситуації на здоров'я людини; дотримується правил безпеки	Природно-ресурсний потенціал України та його використання. Державне управління природно-заповідним фондом України та його діяльність. Основні види забруднень довкілля в Україні. Вплив екологічної ситуації на життєдіяльність населення. Українське товариство охорони природи, його створення та просвітницька діяльність, проведення заходів та акцій «День довкілля», «День Землі», «Чиста Україна — чиста Земля», «Чисте повітря», «Первоцвіт», «Джерело», «Ялинка», «Синиця», «Болотна черепаха», «Нерест» та ін. Природно-заповідний фонд України. Національна екологічна мережа. Моніторинг навколишнього середовища. Основні заходи щодо раціонального	<i>Екологічна безпека та збалансований (сталий) розвиток</i> Характеризує сучасну екологічну ситуацію в Україні та своєї місцевості. Усвідомлює необхідність ініціативи створення розгалуженої системи природозаповідних територій. <i>Здоров'я і безпека</i> Оцінює вплив екологічної ситуації на здоров'я населення. Дотримується правил безпеки та норм поведінки в природі. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює

	та норм поведінки в природі, демонструє та пропагує їх серед оточуючих членів суспільства; знаходить і показує на картах різного змісту та масштабу: <i>біосферні заповідники</i>: Асканія-Нова, Карпатський, Дунайський, Чорноморський; <i>природні заповідники</i>: Карадазький, Український степовий, Медобори, Канівський, Поліський; <i>національні природні парки</i>: Карпатський, Шацький, Синевір, Подільські Товтри; <i>регіональний ландшафтний парк</i> «Меотида»; характеризує сучасну екологічну ситуацію в Україні; аналізує природно-ресурсний потенціал різних регіонів України, аспекти раціонального природокористування; <i>Ціннісний компонент</i>: оцінює переваги створення національної екологічної мережі, наслідки використання й охорони природних умов та природних ресурсів України; усвідомлює необхідність	використання природних ресурсів та охорони довкілля. Природокористування в умовах збалансованого (сталого) розвитку та його ресурсно-екологічні аспекти. Практична робота 13. Позначення на контурній карті об'єктів природно-заповідного фонду України. Дослідження (на вибір) Вплив компонентів природи на здоров'я людини. Зміни природи своєї місцевості під впливом діяльності людини.	природно-ресурсний потенціал своєї місцевості для організації туристично-оздоровчої (рекреаційної) діяльності.
--	---	--	---

	ініціативи створення розгалуженої системи природозаповідних територій; оцінює вплив екологічної ситуації на здоров'я населення.		
18	Розділ IV. Населення України та світу		
4	Тема 1. Демографічні процеси й статеві-віковий склад населення світу та України		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> розуміє та пояснює зміст понять «демографія», «природний рух населення», «природний приріст населення», «демографічний вибух», «демографічна криза», «демографічна політика», «еміграція», «імміграція»; називає кількість населення світу та в Україні, найбільші країни за кількістю населення; пояснює демографічну ситуацію, що склалася в різних регіонах України. <i>Діяльнісний компонент:</i> визначає показники народжуваності, смертності, природного й механічного руху, частки жінок і чоловіків, окремих вікових груп у структурі населення країни (регіону); показує на	Кількість населення в Україні та світі та її зміни. Чинники, що впливають на зміни кількості населення: природний рух, міграції. Демографічні процеси, демографічна політика та їх регіональні відмінності. Статеві-віковий склад населення України та світу. Статеві-вікова піраміда як графічна характеристика статеві-вікового складу населення. Тривалість життя населення в Україні та світі. Механічний рух населення: причини і види міграцій, основні напрямки міграційних потоків у світі та Україні. Міграційна політика. Практичні роботи 14. Побудова та аналіз графіка зміни кількості населення в Україні та світі за певний період. 15. Аналіз та порівняння статеві-вікових	<i>Здоров'я і безпека</i> Усвідомлює необхідність здорового способу життя та його вплив на репродуктивне здоров'я. <i>Громадянська відповідальність</i> Оцінює поняття рівності та різноманіття народів, явища дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві.

	карті й називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю населення, природним приростом, країни з найбільш численною українською діаспорою; знаходить інформацію з різних джерел, що характеризує населення світу й окремих країн, України та її областей; аналізує статеві-вікові піраміди України та країн світу (на вибір); характеризує демографічні показники населення країни за сукупністю картографічних і статистичних матеріалів, механічний рух населення в Україні. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює важливість знань про демографічні процеси для соціально-економічного розвитку України та країн світу; усвідомлює необхідність дотримання здорового способу життя.	пірамід України та окремих країн світу (2—3 на вибір учителя).	
3	Тема 2. Розселення населення		
	<i>Знаннєвий компонент:</i>	Густота розселення населення.	<i>Екологічна безпека та</i>

	називає середній показник густоти населення в Україні; визначає найбільш (найменш) густозаселені регіони України та країни світу; розуміє поняття «урбанізація», «субурбанізація», «агломерація», «мегалополіс», «мегаполіс», «світове місто». <i>Діяльнісний компонент:</i> визначає показники урбанізованості території; показує на карті й називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою густотою населення та рівнем урбанізації, найбільші агломерації, світові міста, найбільші міста в Україні; знаходить у різних джерелах інформацію, що характеризує особливості розселення населення в Україні та окремих її областях у світі та в окремих країнах; розрізняє міські й сільські населені пункти, типи міст за людністю і функціями, місто, агломерація, мегаполіс й мегалополіс, темп і рівень	Територіальні відмінності густоти розселення населення в Україні та світі. Міські та сільські населені пункти. Критерії їх розмежування в Україні та країнах світу. Міське та сільське населення. Класифікація міст за кількістю населення та функціями. Урбанізація, причини, що її зумовлюють. Міські агломерації. Мегаполіси. Світові міста. Відмінності в рівнях і темпах урбанізації в Україні та світі. Субурбанізація. Хибна урбанізація. Практична робота 16. Нанесення на контурну карту великих міст України та «світових міст».	<i>збалансований (сталий) розвиток</i> Усвідомлює взаємозв'язок між густотою населення та геоекологічною ситуацією. <i>Громадянська відповідальність</i> Оцінює і пояснює вплив природних, демографічних та соціально-економічних чинників на територіальні відмінності густоти населення.
--	---	---	--

	урбанізації; порівнює рівень і темпи урбанізації в Україні та світі. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює важливість знань про особливості розселення населення; пояснює вплив природних, демографічних і соціально-економічних чинників на територіальні відмінності густоти населення; усвідомлює взаємозв'язок між густотою населення та геоекологічною ситуацією.		
4	Тема 3. Етнічний склад населення		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає найпоширеніші мовні сім'ї; розуміє поняття «етнос», «раса», «нація», «народ», «мовна сім'я»; аналізує причини утворення української діаспори та оцінює її приклад та внесок у розбудову незалежної України. <i>Діяльнісний компонент:</i> добирає з різних джерел інформацію про етнічний склад населення України та окремих країн світу;	Етнографічні дослідження П. Чубинського та М. Костомарова, їх наукове значення. Етноси. Етнічний склад населення України та окремих регіонів Етнографічні групи українців. Українські етнічні та етнографічні землі. Національний склад населення України: особливості та регіональні відмінності. Найпоширеніші мовні сім'ї. Однонаціональні та багатонаціональні країни. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Українська діаспора. Історія її формування та географія. Зв'язки з	<i>Громадянська відповідальність</i> Усвідомлює причетність до української національної культури. Розуміє необхідність толерантного ставлення до представників інших етнічних груп. Усвідомлює проблеми, які виникають, коли суспільства з різними цінностями та переконаннями намагаються жити разом у мирі.

	характеризує національний склад населення України за сукупністю картографічних і статистичних матеріалів; порівнює етнічний склад населення регіонів України; показує райони розселення національних меншин в Україні на карті; наводить приклади однонаціональних, двонаціональних та багатонаціональних країн; <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює роль знань про духовну культуру українського народу для становлення незалежної національної держави; усвідомлює важливість толерантного ставлення до представників різних рас, національностей.	українцями зарубіжжя. Матеріальна та духовна культура українського народу.	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Усвідомлює важливість знань іноземної мови, культури інших народів та країн для спілкування, розширення культурних та економічних зав'язків, створення спільних проєктів.
4	Тема 4. Релігійний склад населення України та світу		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> розуміє поняття «світова релігія», «національна релігія», «вірянин», «прочанин»; називає світові та національні релігії.	Види віровчень. Релігія як явище культури. Релігія та розвиток економіки. Географія релігій як наукова дисципліна. Світові та національні релігії та їх поширення в світі. Моделі державно-релігійних відносин.	<i>Громадянська відповідальність</i> Розуміє необхідність толерантного ставлення до представників різних релігійних груп.

	<i>Діяльнісний компонент:</i> називає і показує на карті регіони домінування світових релігій; характеризує найпоширеніші релігійні конфесії в Україні; добирає самостійно із різних джерел інформацію про релігійний склад населення України та її областей, окремих країн світу. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює важливість толерантного ставлення до представників інших релігійних громад.	Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні. Вплив релігій на становлення та розвиток національної культури України та окремих країн світу. Релігійний туризм в Україні та світі.	<i>Здоров'я і безпека</i> Усвідомлює небезпеку впливу тоталітарних сект на здоров'я суспільства та окремої особистості. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює культурно-рекреаційний потенціал сакральних споруд та міст для організації паломницько-туристичної діяльності.
2	Тема 5. Зайнятість населення		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> розуміє поняття «трудові ресурси», «економічно активне населення», «зайнятість населення», «безробіття»; пояснює причини безробіття. <i>Діяльнісний компонент:</i> визначає за додатковими статистичними джерелами показники безробіття та кількість трудових ресурсів в Україні; показує на карті області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю трудових ресурсів;	Зайнятість населення в світі та Україні. Трудові ресурси. Кількість і якість трудових ресурсів. Економічно активне населення. Сфери економічної діяльності та зайнятість населення. Зайнятість населення. Проблеми зайнятості населення.	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Усвідомлює важливість знань про трудові ресурси та зайнятість населення для економічного благополуччя особистості та соціально-економічного розвитку країни.

	знаходить у різних джерелах інформацію про проблеми зайнятості населення світу, окремих країн, України та її областей; характеризує кількість і якість трудових ресурсів окремих країн та України; порівнює структуру зайнятості населення в окремих країнах та Україні. <i>Ціннісний компонент:</i> усвідомлює важливість знань про трудові ресурси й зайнятість населення для соціально-економічного розвитку країни.		
6	Розділ V. Природа та населення свого адміністративного регіону		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> пояснює взаємозв'язки між природними компонентами, вплив природних умов і природних ресурсів на розселення населення в області та своїй місцевості. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує рельєф та геологічну будову, клімат, поверхневі й підземні води, ґрунтово-рослинний покрив,	Тема 1. Географічне положення, адміністративно-територіальний устрій, історія формування і розвитку. Тема 2. Природа регіону. Особливості природних умов і ресурсів. Природокористування. Об'єкти природно-заповідного фонду. Тема 3. Населення регіону. Кількість та структура населення.	<i>Екологічна безпека та збалансований (сталий) розвиток</i> Висловлює судження щодо важливості заходів із метою раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i>

	тваринний світ, ландшафти, населення, адміністративної області та своєї місцевості; аналізує використання природних ресурсів, екологічні наслідки природокористування. <i>Ціннісний компонент:</i> висловлює судження щодо заходів із метою раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення; обговорює потреби та можливості створення нових підприємств у регіоні	Етнічний та релігійний склад. Особливості зайнятості населення. Дослідження (екскурсії) Ознайомлення з об'єктами природи своєї місцевості. Ознайомлення з діяльністю місцевого центру зайнятості.	Обговорює потреби та можливості створення нових підприємств у регіоні.
5 год	Резерв часу		

9 клас
ГЕОГРАФІЯ
«Україна і світове господарство»
(105 годин, 3 години на тиждень)

Курс «Україна і світове господарство» поєднує економіко-географічне країнознавство із загальною економічною та соціальною географією. Його метою є формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, глибокий взаємозв'язок природи й населення, раціональне використання природних багатств та особливості ведення господарства в різних країнах світу. Курс навчатиме просторовому мисленню, виховуватиме повагу й любов не тільки до своєї Батьківщини, але й до історії та культури інших країн і народів. Учні ознайомляться зі змінами, що відбуваються у все більш глобалізованому світі, які пов'язані зі зростанням кількості населення, розширенням економічних зв'язків країн, мереж глобальних комунікацій тощо. Колосального значення курс «Україна і світове господарство» набуває й через посилення в ньому культурно-гуманістичної спрямованості предмета, збільшення часу на вивчення інтеграційних

процесів, проблем взаємодії суспільства та природного середовища, природоохоронної свідомості, розкриття глобальних та регіональних явищ і процесів, що відбуваються як у світі загалом, так і в окремих субрегіонах та країнах

Значна увага приділяється практичній складовій, яка включає практичні роботи, самостійні дослідження, проєктну діяльність учнів. У процесі її реалізації учні мають продемонструвати вміння та навички планувати та проводити наукове дослідження, виділяти проблемні питання, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формулювати висновки. Учитель має створити в навчально-виховному процесі ситуації активної індивідуальної роботи, роботи в парах та малих групах співробітництва. Презентація учнями власних досягнень передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій, а результати робіт мають представлятися у вигляді мультимедійних презентацій, плакатів, постерів, колажу фотографій, відеофільмів, схем, картосхем, діаграм, картодіаграм, розрахунків, есе тощо.

Тематику завдань практикумів та міні-проєктів учитель може змінювати відповідно до рівня підготовленості класу, бажання учнів, матеріально-технічного забезпечення, власного досвіду тощо. Запропонований у програмі розподіл годин за розділами й темами є орієнтовним. Резервну частину навчального часу учитель/учителька може використати на власний розсуд для вивчення або повторення певного навчального матеріалу з урахуванням здібностей та навчальних можливостей учнів конкретного класу, проведення навчальних конференцій, круглих столів, диспутів, віртуальних екскурсій, подорожей, презентацій результатів проєктної діяльності, тематичного оцінювання тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів із географії здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає диференційований підхід щодо його організації. Основними критеріями для оцінювання навчальної діяльності учнів є не стільки рівень володіння обсягом теоретичного навчального матеріалу, скільки вміння його застосовувати в знайомих та нових життєвих ситуаціях, аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, самостійно здобувати знання.

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу	Наскрізнi змістові лінії
2	Вступ		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає об'єкт і предмет вивчення економічної географії, основні методи географічних економічних	Об'єкт і предмет вивчення економічної географії. Мета курсу географії 9 класу. Основні методи географічних економічних досліджень.	<i>Громадянська відповідальність</i> Наводить приклади власного бачення застосування знань з

	досліджень; обґрунтовує значення й роль економічної географії у розв'язанні багатьох суспільних проблем; розуміє зміст поняття «економіка», «географічне середовище»; наводить приклади зв'язків економічної географії з іншими науками; пояснює актуальність і необхідність вивчення економічної географії. <i>Діяльнісний компонент:</i> визначає роль економічної географії в системі географічних наук, пояснює її міжпредметні зв'язки. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює можливості застосування знань з економічної географії у повсякденні.	Взаємодія господарства й природи в географічному середовищі. Економічна географія в системі географічних наук. Міжпредметні зв'язки економічної географії. Значення знань з економічної географії.	економічної географії у повсякденному житті. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Усвідомлює роль географічної науки в професійній орієнтації для вибору подальшого виду діяльності.
14	Розділ І. Національна економіка та світове господарство		
5	Тема 1. Національна економіка		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає ознаки понять «національна економіка», «економічний розвиток», «валовий внутрішній продукт», «індекс людського розвитку», «сектор економіки», «кластер»; розуміє вплив природних і	Національна економіка. (Національне господарство). Поняття «економічний розвиток» та його показники: валовий внутрішній продукт (ВВП), структура ВВП, індекс людського розвитку (ІЛР). Секторальна модель економіки країни. Трисекторна, чотирьох та п'ятисекторна	<i>Громадянська відповідальність</i> Критично оцінює сучасну соціально-економічну ситуацію України. Аналізує місце України як держави з найбільшим

	суспільних чинників на розміщення виробництва (природних умов, сировинний, паливно-енергетичний, водний, працересурсний, споживчий, транспортний, науковий, екологічний, військово-стратегічний). <i>Діяльнісний компонент:</i> розрізняє сектори національної економіки (первинний, вторинний, третинний), форми просторової організації господарства (економічні райони, елементи територіальної структури промисловості, сільського господарства тощо); аналізує секторальну модель економіки України та порівнює її з іншими державами. <i>Ціннісний компонент:</i> уміє аналізувати й оцінювати власні здібності та уподобання й співвідносити їх із ринком праці в Україні; усвідомлює значення форм суспільної організації виробництва та їх використання у різних видах людської діяльності.	моделі економіки. Кластерна модель економіки: світовий досвід та перспективи України. Форми суспільної організації виробництва. Форми просторової організації національної економіки. Чинники розміщення виробництва. Практична робота 1. Аналіз секторальної моделі Економіки.	економічним потенціалом в Європі в даному регіоні та світі. Виявляє активність у дослідженні економічних проблем. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Аналізує та оцінює власні можливості та перспективи в зростанні добробуту своєї родини та держави.
9	Тема 2. Світове господарство (світова економіка), світовий ринок		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає ознаки понять	Поняття «світове господарство». Типи економічних систем. Типізація країн світу	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i>

«спеціалізація території (населеного пункту, району, регіону, країни)», «міжнародний поділ праці», «світове господарство» («світова економіка»), «світовий ринок», «типи економічних систем», «ТНК», «глобалізація», «міжнародна організація»; наводить приклади країн світу з різним рівнем економічного розвитку (за типізацією ООН); називає та характеризує діяльність ТНК в Україні та світі; знає і розуміє роль міжнародних організацій у світовій економіці; розуміє сутність тенденцій розвитку світового господарства (інтернаціоналізації виробництва, інформатизації, глобалізації, регіональної економічної інтеграції), багаторівневості світового господарства; пояснює вплив глобалізації на темпи розвитку світового господарства та національних економік країн різних типів. <i>Діяльнісний компонент:</i> знаходить і показує на карті країни «Великої сімки» (G-7) та «Великої двадцятки» (G-20);	(за типізацією ООН) за рівнем економічного розвитку, місце України в ній. Поняття «спеціалізація території», «міжнародний поділ праці». Багаторівневості світового господарства, його просторова структура за концепцією «Центр — периферія». Сучасні тенденції розвитку світового господарства. Глобалізація та регіональна економічна інтеграція. Транснаціональні корпорації (ТНК), їх формування, трансформація та вплив на функціонування міжнародної економіки. Міжнародні економічні організації. Практичні роботи 2. Позначення на контурній карті країн «Великої двадцятки» (G-20) й визначення їх місця в сучасній типізації країн за рівнем економічного розвитку. 3. Аналіз статистичних даних економічної діяльності найбільших промислових ТНК світу. Дослідження	Розуміє важливість урахування екологічного чинника в розміщенні підприємств. <i>Громадянська відповідальність</i> Розуміє значення і врахування досвіду економічного розвитку інших країн для розвитку України та свого регіону. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Аналізує позитивні та негативні наслідки глобалізації. Розуміє об'єктивність явища міжнародного поділу праці, наводить приклади впливу глобалізації на розвиток світової економіки, європейського регіону та України. Оцінює роль ТНК, міжнародних організацій у світовій економіці та економіці України.
--	--	---

	добирає та аналізує статистичну та іншу інформацію щодо типізації країн за рівнем соціально-економічного розвитку. <i>Ціннісний компонент</i> оцінює вплив глобалізації на діяльність населення (на прикладі свого регіону); оцінює роль ТНК та міжнародних організацій у світовій економіці та економіці України.	Світові ТНК в Україні.	
24	Розділ II. Первинний сектор господарства		
10	Тема 1. Сільське господарство		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає ознаки понять «землезабезпеченість», «аграрні відносини», «агрокліматичні ресурси», «зональна спеціалізація»; називає види діяльності в сільському господарстві, види сільськогосподарських угідь; наводить приклади впливу природних і суспільних чинників на рівень розвитку та спеціалізацію сільського господарства в регіонах світу, країні; називає країни з аграрною міжнародною спеціалізацією; пояснює поширення в Україні та	Сільське господарство, його складники й значення в сучасному світі. Аграрні суспільства в сучасному світі. Аграрні відносини. Роль природних чинників (земельних та агрокліматичних ресурсів) у розвитку й розміщенні аграрного виробництва. Землезабезпеченість. Сільське господарство України. Структура сільськогосподарських угідь в Україні. Рослинництво: структура, розміщення в Україні виробництва зернових і технічних культур, картоплярства, овочівництва, баштанництва, виноградарства. Розвиток кормової бази тваринництва.	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i> Розуміє необхідність охорони та збереження земельних ресурсів, як основного джерела сільськогосподарських угідь. <i>Здоров'я і безпека</i> Наводить приклади взаємозв'язків між якістю сільськогосподарської продукції та здоров'ям людини та пояснює їх. <i>Громадянська відповідальність</i> Усвідомлює роль сільського

	світі рослинництва (районів зернового господарства, вирощування технічних, овочевих, баштанних культур, садів, виноградарства, картоплярства) свинарства, птахівництва, формування спеціалізованих районів скотарства, вівчарства. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує особливості розміщення рослинництва й тваринництва в Україні; аналізує карти сільськогосподарських культур і тваринництва; показує на карті світу зони (райони) вирощування пшениці, кукурудзи, рису, бавовнику, льону-довгунцю, соняшнику, сої, маслин, олійної пальми, цукрової тростини, цукрового буряку, картоплі, чаю, кави, какао-бобів, на карті України — сільськогосподарські зони, гірські та приміські райони; визначає місце України на світових ринках сільськогосподарської продукції. <i>Ціннісний компонент</i> аргументує свою позицію щодо впровадження ринку земельних	Структура та розміщення тваринництва. Зональна спеціалізація сільського господарства України. Гірські та приміські сільськогосподарські райони. Сільське господарство у своєму регіоні. Сільське господарство світу. Географія основних зернових і технічних культур та виробництва продукції тваринництва. Зональність світового сільського господарства. Найбільші країни-виробники та країни-експортери сільськогосподарської продукції. Роль та місце України на світовому ринку сільськогосподарських продуктів та продовольства. Практична робота 4. Визначення основних зернових і технічних культур, які вирощують у помірному й тропічному кліматичних поясах, та обґрунтування встановлених відмінностей. Дослідження Ринок земельних ресурсів в Україні та світі.	господарства для розвитку економіки України. Аргументує свою позицію щодо впровадження ринку земельних ресурсів в Україні. Виявляє активність щодо підтримки власного товаровиробника через пропагування товарів вітчизняного виробництва. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Уміє визначати напрями фермерської діяльності у країнах світу, Україні та своїй місцевості.
--	--	---	---

	ресурсів в Україні.		
3	Тема 2. Лісове господарство		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає основні лісові пояси світу; пояснює розміщення лісових поясів світу, лісових масивів в Україні; називає види продукції лісового господарства, що є сировиною для харчової та фармацевтичної промисловості. <i>Діяльнісний компонент:</i> показує на карті світу ліси помірного поясу, вологі екваторіальні й тропічні ліси, райони лісового господарства у світі та в Україні; порівнює лісовабезпеченість України, світу й окремих його регіонів. <i>Ціннісний компонент:</i> усвідомлює відповідальність кожного громадянина, місцевих громад, держави за збереження лісових ресурсів.	Лісове господарство та основні лісові пояси світу. Лісові ресурси світу. Лісовабезпеченість країн світу. Лісове господарство в Україні. Основні райони. Продукція лісового господарства як сировина для харчової та фармацевтичної промисловості. Дослідження Проблема незаконної вирубки лісів в Україні та світі.	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i> Усвідомлює екологічне значення лісу та економічне значення лісових (біологічних) ресурсів. <i>Громадянська відповідальність</i> Усвідомлює власну відповідальність громадянина місцевих громад, держави за збереження лісових ресурсів. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Розуміє важливість раціонального використання природних ресурсів, їх повної переробки та рециклінгу (переробки, повторного використання) паперу та картону.
11	Тема 3. Добувна промисловість		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає види мінеральних ресурсів за використанням; розуміє закономірності поширення родовищ і басейнів корисних копалин;	Мінеральні ресурси світу та їх класифікація за використанням. Показники ресурсозабезпеченості країн мінеральними ресурсами. Основні закономірності розміщення	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i> Аналізує позитивні та негативні наслідки діяльності підприємства первинного

	наводить приклади найбільших країн-експортерів та країн-імпортерів нафти, природного газу, кам'яного вугілля, рудної сировини; пояснює лідерство окремих країн на світових ринках мінеральної сировини за сукупністю природних і суспільних чинників, зміщення добувної промисловості до районів зі складними природними умовами, на шельф Світового океану. <i>Діяльнісний компонент:</i> знаходить і показує на картах різного масштабу: найбільші басейни нафти і природного газу: Перська, Гвінейська, Мексиканська затоки, Зондський, Західносибірський, Сахарський, Техаський, Західноканадський, Північноморський басейни; основні райони видобування нафти і природного газу в Україні; найбільші басейни та райони видобування вугілля: Верхньосілезький (Польща), Тунгуський, Ленський, Кансько-Ачинський, Кузнецький (Росія), Карагандинський (Казахстан), Північно-Східний (Китай), Східний (Індія), Аппалацький (США), Рурський (Німеччина),	родовищ вугілля, нафти, природного газу. Видобування вугілля, нафти й природного газу. Найбільші басейни й країни за видобутком кам'яного вугілля, нафти й природного газу світу. Найбільші країни-імпортери світу. Видобування кам'яного вугілля, нафти, природного газу в Україні, основні й перспективні райони. Рентабельність видобування вугілля в Україні. Шляхи покриття дефіциту палива в Україні. Основні закономірності розміщення родовищ металічних руд та їх видобування на материках і шельфі Світового океану. Найбільші басейни та країни з найбільшими обсягами видобування залізних, марганцевих руд, руд кольорових, рідкісноземельних і благородних металів. Розвиток і розміщення виробництв із видобування залізних і марганцевих руд в Україні. Розробка родовищ руд кольорових, кошових та рідкоземельних металів в Україні. Видобування інших видів природної сировини в Україні та країнах світу. Підприємства добувної промисловості свого регіону.	сектору економіки на природне середовища та соціум й пропонує виважені рішення. <i>Здоров'я і безпека</i> Усвідомлює вплив забруднення повітря, зміни рівня ґрунтових вод, деградації ґрунтів на здоров'я населення та оточуюче природне середовище. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Пояснює вплив природних і суспільних чинників на прибутковість підприємств добувної промисловості. Аналізує статистичну інформацію щодо динаміки цін на мінеральні ресурси та обсяги їх видобування в Україні та світі.
--	---	--	---

	Південно-Східний (Австралія), Донецький та Львівсько-Волинський (Україна); країни з найбільшими обсягами видобування залізних руд: Бразилія, Австралія, Канада, Китай, Індія, Україна; басейни та райони видобування залізних та марганцевих руд в Україні; найбільші райони видобування руд кольорових металів: Кордильєри-Анди, «вольфрамово-олов'яний пояс» Азії, «мідний пояс» Африки; основні родовища руд кольорових металів, що розробляються в Україні; основні центри видобування кам'яної солі в Україні. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює місце України на світових ринках мінеральної сировини; усвідомлює суспільну значущість раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів в Україні.	Практичні роботи 5. Позначення на контурній карті найбільших басейнів видобування кам'яного вугілля, нафти й природного газу в Україні та світі. 6. Позначення на контурній карті світу районів видобування мінеральних ресурсів на шельфі Світового океану. 7. Складання картосхеми з нанесенням найбільших країн-експортерів та імпортерів мінеральної сировини світу. Дослідження (на вибір) Проблеми й перспективи освоєння родовищ нафти й природного газу на шельфі Чорного та Азовського морів. Екологічні проблеми видобування природних ресурсів в Україні та в світі.	
32	Розділ III. Вторинний сектор господарства		
7	Тема 1. Виробництво та постачання електроенергії		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає типи електростанцій за джерелом енергетичних ресурсів; характеризує альтернативні екологічно-чисті способи	Значення електроенергетики. Типи електростанцій, основні чинники їх розміщення. Паливно-енергетичний баланс України та світу. Використання відновлюваних	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i> Аналізує негативні наслідки впливу діяльності різних типів електростанцій на природне

	виробництва електроенергії; пояснює способи енергозбереження; пояснює розміщення енергогенерувальних потужностей в Україні; наводить приклади найбільших країн-виробників та країн-споживачів електроенергії, країн, у яких домінує виробництво електроенергії на ТЕС, ГЕС або АЕС; називає країни та компанії джерела вуглеводневого та атомного палива для української енергетики. <i>Діяльнісний компонент:</i> знаходить і показує на картах різного масштабу: ГЕС (ГАЕС): каскад ГЕС на Дніпрі, Дністровська, Ташлицька; АЕС: Запорізька, Південноукраїнська, Рівненська, Хмельницька (Чорнобильська — закрита, Кримська, Одеська, Чигиринська — недобудовані); ТЕС: Запорізька, Придніпровська, Трипільська, Зміївська, Слов'янська, Ладизинська, Бурштинська; порівнює структуру виробництва електроенергії в Україні та провідних державах світу.	джерел енергії. Електроенергетика України. Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС(ГАЕС), ЛЕП. Джерела вуглеводневого та атомного палива для української енергетики — країни та компанії. Підприємства електроенергетики свого регіону. Електроенергетика світу. Найбільші країни-виробники та країни-споживачі електроенергії в світі. Відмінності в структурі виробництва електроенергії на електростанціях різних типів у країнах світу. Практична робота 8. Позначення на контурній карті України найбільших електростанцій та пояснення чинників їх розміщення. 9. Побудова та аналіз діаграм виробництва електроенергії на електростанціях різних типів в Україні, країнах Європи та світу.	середовище. <i>Здоров'я і безпека</i> Аналізує негативні наслідки впливу діяльності різних типів електростанцій на здоров'я людей. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює переваги використання альтернативних відновлюваних джерел енергії для потреб родини/громади.
--	---	--	---

	<i>Ціннісний компонент:</i> виявляє переваги й недоліки виробництва електроенергії на різних типах електростанцій; оцінює перспективи використання відновлюваних джерел енергії різних видів у світі, Україні та своєму регіоні.		
7	Тема 2. Металургійне виробництво		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає види чорних і кольорових металів; розуміє вплив сировинного, паливного, електроенергетичного, транспортного, споживчого, екологічного чинників на розміщення металургійних комбінатів, місце України у світовому виробництві алюмінію з природної сировини; наводить приклади найбільших країн-виробників чавуну, сталі, що забезпечені сировиною або орієнтуються на значні обсяги споживання, країн, що виплавляють найбільше в Європі та світі алюмінію, титану, міді; пояснює розміщення підприємств чорної і кольорової металургії в Україні.	Значення металургійного виробництва для розвитку господарства. Комбінування в чорній металургії. Металургійне виробництво світу. Чорна металургія світу. Сучасні технології виробництва чавуну й сталі. Сучасні чинники розміщення підприємств чорної металургії в Україні та світі. Найбільші країни-виробники та країни-споживачі чорних металів. Сучасні тенденції розміщення виробництв чавуну, сталі, прокату. Кольорова металургія. Особливості технології виробництва та чинники розміщення підприємств із виплавки міді, алюмінію, титану. Найбільші країни-виробники та країни-споживачі кольорових металів у світі. Виробництво чавуну, сталі, прокату в	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i> Аналізує негативні наслідки впливу великих металургійних комбінатів із традиційними технологіями на природне середовище. <i>Здоров'я і безпека</i> Презентує приклади захисту здоров'я та профілактики захворювань, характерних для районів концентрації металургійного виробництва. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює переваги використання вторинної сировини для виробництва металів.

	<i>Діяльнісний компонент:</i> аналізує статистичні дані щодо обсягів виробництва, експорту та імпорту металургійної продукції в Україні та світі; знаходить і показує на картах різного масштабу: <i>центри чорної металургії в Україні:</i> Кривий Ріг, Дніпро, Кам'янське, Запоріжжя, Нікополь, Маріуполь, Краматорськ, Алчевськ; <i>центри кольорової металургії в Україні:</i> Миколаїв, Запоріжжя, Іршанськ, Київ, Побузьке, Бахмут, Кам'янське; <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює наслідки впливу металургійного виробництва на довкілля та здоров'я населення; оцінює вплив приватного капіталу на розвиток металургійного виробництва в Україні.	Україні: домінуючі технології, сукупність чинників розміщення підприємств, основні центри. Основні центри виробництва кольорових металів в Україні. Місце України на світовому ринку чорних та кольорових металів. Практична робота 10. Позначення на контурній карті сировинної бази та основних центрів виробництва чорних металів в Україні. 11. Складання картосхеми з нанесенням найбільших у світі країн-експортерів та імпортерів продукції чорної та кольорової металургії.	
5	Тема 3. Хімічне виробництво. Виробництво деревини, паперу. Промисловість будівельних матеріалів		
	<i>Знавчий компонент:</i> називає чинники розміщення виробництв хімічної продукції, деревини й паперу та пояснює їх вплив; наводить приклади найбільших у світі країн-виробників мінеральних добрив та полімерів, деревини та	Хімічне виробництво: значення, особливості технологій, чинники розміщення основних виробництв хімічних речовин і хімічної продукції, фармацевтичної продукції, гумових і пластмасових виробів. Хімічне виробництво в Україні.	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i> Аналізує негативні наслідки впливу великих хімічних підприємств із традиційними технологіями на природне середовище.

	паперу; називає види мінеральних добрив, види хімічної продукції. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує сировинну базу виробництва хімічної продукції, паперу, будівельних матеріалів та конструкцій; аналізує зв'язки між виробництвом будівельних матеріалів та конструкцій з хімічними, металургійними та іншими видами виробництв; показує на карті найбільші центри виробництва мінеральних добрив, виробів із гуми, побутової хімії, ліків в Україні: Костянтинівка, Сєверодонецьк, Кам'янське, Черкаси, Суми, Запоріжжя, Одеса, Яни Капу (Красноперекіпськ), Біла Церква, Харків, Київ, Умань, центри виробництва деревини й паперу в Україні, особливості розміщення підприємств з виробництва будівельних матеріалів та конструкцій. <i>Ціннісний компонент</i> оцінює вплив виробництва хімічної продукції й паперу на довкілля та здоров'я населення;	Основні центри виробництва хімічної продукції та чинники їх формування. Найбільші країни-виробники полімерів мінеральних добрив, фармацевтичної продукції. Виробництво деревини й паперу в світі: значення, особливості технологій, чинники розміщення підприємств, географія розвитку. Виробництво деревини й паперу в Україні. Промисловість будівельних матеріалів. Найбільші в світі країни-виробники деревини та паперу. Промисловість будівельних матеріалів у різних країнах світу. Дослідження Світовий ринок фармацевтичної продукції: географія виробництва і споживання.	<i>Здоров'я і безпека</i> Аналізує зразки продукції побутової хімії різних виробників, порівнює їх вплив на здоров'я людини. <i>Громадянська відповідальність</i> Презентує приклади сортування відходів родини (громади); розрізняє види пакувальних матеріалів за ступенем утилізації та пропонує способи мінімізації відходів. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює економічні та екологічні переваги використання вторинної сировини в тому числі й для виробництва будівельних матеріалів.
--	--	--	--

	оцінює вплив хімічного виробництва на рівень соціально-економічного розвитку країни.		
7	Тема 4. Виробництво машин та устаткування		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає види продукції підприємств машинобудування, чинники розміщення окремих виробництв машин та устаткування; наводить приклади найбільших країн-виробників легкових автомобілів, літаків, морських суден, верстатів, електроніки; пояснює розміщення виробництв транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, електротехнічної та електронної продукції побутового призначення; розуміє причини виникнення проблем у виробництві машин та устаткування в Україні. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує сучасні тенденції розвитку й розміщення виробництва машин та устаткування; показує на карті найбільші країни-виробники машин та	Машинобудування та його роль у сучасному світі. Різноманітність підприємств та чинники їх розміщення. Спеціалізація та кооперування у машинобудуванні. Машинобудування в Україні. Найбільші центри виробництва транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, побутової електротехнічної та електронної продукції. Підприємства машинобудування свого регіону. Машинобудування світу. Взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку регіону, країни та рівнем розвитку машинобудування. Найбільші країни-виробники та імпортери літаків, легкових автомобілів, морських суден, верстатів, комп'ютерів, робототехніки.	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює переваги розташування окремих підприємств машинобудування у малих містах, селищах.
		Практична робота 12. Позначення на контурній карті	

	устаткування: США, Канада, країни ЄС, Японія, Китай, Нові індустріальні країни (Малайзія, Філіппіни, Індонезія, Таїланд, В'єтнам, Сінгапур, Таїланд, Південна Корея, Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Туреччина), найбільші центри машинобудування в Україні. <i>Ціннісний компонент</i> оцінює роль машинобудування в розвитку світового господарства та господарства України.	України (із поясненням чинників їх розміщення) центрів виробництва транспортних засобів та підприємств сільськогосподарського машинобудування.	
4	Тема 5. Виробництво тканин, одягу, взуття		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає чинники, що впливають на розвиток текстильного, швейного та взуттєвого виробництва, розуміє та пояснює їх вплив (працересурсний, сировинний та споживчий чинники); називає види тканин та сировини для їх виробництва; наводить приклади найбільших у світі та Європі країн-виробників та країн-експортерів тканин, одягу, взуття; називає та характеризує традиційні ремесла України. <i>Діяльнісний компонент:</i> показує на карті найбільші центри	Чинники та центри розміщення текстильного, швейного, шкіряного та взуттєвого виробництва в Україні. Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств, які виробляють тканини різних видів, одяг та взуттєво-шкіряну продукцію. Найбільші на світовому ринку країни-виробники та країни-експортери тканин, одягу та взуття. Народні промисли (традиційні ремесла) в Україні: поняття, види, джерело вивчення етнічної історії українського народу. Практична робота	<i>Здоров'я і безпека</i> Порівнює тканини, виготовлені з природної, штучної та синтетичної сировини та обґрунтовує їх вплив на здоров'я. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Порівнює ціни аналогічних видів продукції різних виробників, пояснює відмінності з урахуванням вартості сировини, робочої сили, обладнання, курсу валют тощо. Усвідомлює значення

	текстильного, швейного, взуттєвого виробництва в Україні; показує на карті найбільших у світі та Європі країн-виробників та країн-експортерів тканин, одягу, взуття знаходить на карті України та світу центри найвідоміших народних промислів; аналізує карту легкої промисловості України. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює перспективи розвитку виробництва тканин, одягу та взуття в Україні; усвідомлює значення розвитку традиційних ремесел в Україні як національної спадщини.	13. Нанесення на карту України основних центрів розвитку традиційних ремесел. Дослідження Малі та середні міста України — центри швейного (взуттєвого) виробництва.	розвитку традиційних ремесел в Україні як джерело економічної діяльності, пов'язане з розвитком міжнародного туризму.
3	Тема 6. Харчова промисловість		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> розуміє вплив спеціалізації сільського господарства, споживчого чинника та ТНК на розвиток харчової промисловості в Україні та світі; називає складові харчової промисловості; наводить приклади традиційних виробництв харчових продуктів в Україні та різних країнах світу;	Харчова промисловість в Україні: чинники розміщення підприємств, що виробляють харчові продукти, особливості технологій (борошномельного, круп'яного, хлібопекарного, макаронного, кондитерського, олійного, буряко-цукрового, маслосироробного, плодоовочеконсервного, рибного, пивоварного, виноробного виробництв,	<i>Здоров'я і безпека</i> Аналізує зразки продукції харчової промисловості, знаходить інформацію про вплив на здоров'я окремих складників, указаних у маркуванні. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Оцінює роль малих

	пояснює розміщення в Україні підприємств харчової промисловості в малих містах, селищах міського типу та великих селах; знає права споживача на якісні товари й послуги. Діяльнісний компонент: характеризує особливості виробництва окремих видів продукції харчової промисловості в Україні та світі; аналізує карту харчової промисловості України, показує на ній найбільші центри виробництва харчових продуктів та напоїв в Україні. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює місце України на світовому та європейському ринках продовольства; надає перевагу продуктам харчування українського виробництва над іншими під час планування покупок для родини.	розливу безалкогольних напоїв та мінеральних вод). Виробництво продуктів харчування в світі: сучасні тенденції, вплив глобалізації та національних традицій, взаємозв'язок з агробізнесом. Виробництво харчових продуктів у своєму регіоні. Традиційні виробництва харчових продуктів окремих країн світу. Захист прав споживачів в Україні та світі. Дослідження (на вибір) Українські та імпортовані продукти в споживчому кошику вашої родини (порівняння ціни, поживності, якості та доступності). Традиційні продукти харчування в Україні та країнах-сусідах.	підприємств та фізичних осіб-підприємців у розвитку бізнес-середовища свого населеного пункту, району та забезпеченні населення продуктами харчування. Визначає вартість продуктового кошика родини, співвідношення вітчизняних та імпортованих продуктів у ньому.
16	Розділ IV. Третинний сектор господарства		
4	Тема 1. Транспорт		
	<i>Знавчий компонент:</i> називає істотні ознаки понять «транспортний вузол», «транспортна магістраль», «обсяг	Транспорт, його роль у розвитку національної економіки та формуванні світового господарства. Види транспорту, їхні переваги й недоліки. Вантажо- та	<i>Екологічна безпека та сталий розвиток</i> Аналізує негативні наслідки впливу різних видів

	перевезень», «пасажирообіг», «вантажообіг», «транспортний коридор»; називає види наземного, водного та міські види транспорту, характеризує їх переваги та недоліки; розуміє особливості кожного виду транспорту та його роль у перевезенні вантажів і пасажирів в Україні, домінуючу роль транспорту в експорті послуг Україною та іншими країнами світу; наводить приклади найбільших транспортних вузлів України, Європи та світу. <i>Діяльнісний компонент:</i> оцінює роль транспорту в розвитку національної економіки та формуванні світового господарства; показує на карті: найбільші за вантажообігом морські порти світу; найбільші за пасажирообігом та вантажообігом аеропорти світу; морські судноплавні канали: Панамський, Суецький, Кільський; країни з надшвидкісними залізницями; країни з найбільшою протяжністю автомобільних шляхів; основні залізниці, автомагістралі,	пасажироперевезення. Наземний транспорт України. Залізничний транспорт — основний вид транспорту України. Найважливіші автомагістралі України. Водні шляхи, найбільші морські та річкові порти України. Повітряний транспорт. Газотранспортна система України, її господарське та міжнародне значення. Транспортні вузли. Міжнародні транспортні коридори на території України. Міські види транспорту в Україні та світі. Наземний транспорт світу. Країни з високим рівнем розвитку мережі залізниць та автомобільних шляхів. Водний транспорт світу. Найбільші морські порти та їх вплив на розміщення промисловості. Найбільші судноплавні річки світу. Найбільші аеропорти світу. Міжнародні транспортні коридори. Практична робота 14. Нанесення на контурну карту основних транспортних вузлів, морських портів та аеропортів міжнародного	транспорту на природне середовище. <i>Здоров'я і безпека</i> Аналізує негативний вплив традиційних видів транспорту на здоров'я людини та природи. Оцінює переваги екологічно чистих видів транспорту. Пояснює роль наявності чи відсутності транспортних магістралей у виборі місця проживання. <i>Громадянська відповідальність</i> Дискутує щодо перспектив модернізації транспортної системи своєї місцевості. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Добирає оптимальний варіант (враховуючи вартість, тривалість і комфортність) здійснення подорожі зі свого населеного пункту до місця відпочинку.
--	--	---	--

	морські й річкові порти, аеропорти, міжнародні транспортні коридори в Україні. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює транзитне значення транспортних магістралей в Україні; оцінює вплив різних видів транспорту на довкілля та здоров'я населення; уміє раціонально використовувати різні види транспорту під час планування власних поїздок.	значення, міжнародних транспортних коридорів. Дослідження (на вибір) Міські види транспорту свого обласного центру. Роль транспортного комплексу України в міжнародних перевезеннях.	
3	Тема 2. Торгівля		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає види торгівлі, ознаки поняття «зовнішня торгівля»; характеризує показники зовнішньої торгівлі; пояснює значення та особливості діяльності СОТ. <i>Діяльнісний компонент:</i> показує на карті головні регіони світової торгівлі; характеризує статистичні дані щодо обсягів імпорту та експорту України та інших країн світу. <i>Ціннісний компонент:</i> обґрунтовує залежність обсягів торгівлі між країнами від рівня	Торгівля як вид послуг. Форми торгівлі. Світовий ринок товарів і послуг. Світова організація торгівлі (СОТ). Регіональні зони вільної торгівлі (NAFTA, ASEAN та ін.). Торгівля в Україні. Обсяги й структура експорту та імпорту товарів і послуг. Чинники концентрації роздрібної торгівлі в населених пунктах, регіонах. Основні напрями зовнішньоторговельних зв'язків. Показники зовнішньої торгівлі. Географія внутрішньої та зовнішньої торгівлі України. Країни — найбільші торговельні партнери України.	<i>Громадянська відповідальність</i> Дискутує щодо оптимального режиму роботи закладів торгівлі свого населеного пункту, доцільності збереження стихійних ринків. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Бере участь у проектуванні асортименту продукції, цінової політики та місця розташування міні-маркету. Оцінює вплив зниження цін на раціональну поведінку покупців.

	їхнього економічного розвитку та інтеграційних процесів у світі; оцінює роль малого підприємництва в розвитку ринку товарів і послуг.	Дослідження Інтернет торгівля як специфічний вид діяльності.	
4	Тема 3. Туризм		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає чинники розвитку туризму, види туризму, ознаки понять «туризм», «рекреаційні ресурси», «інфраструктура туризму»; розуміє вплив природних і суспільних чинників на розвиток туризму. <i>Діяльнісний компонент:</i> характеризує особливості основних туристичних регіонів світу; показує на карті основні райони туризму в Україні; об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні та інших країнах. <i>Ціннісний компонент:</i> обґрунтовує рівень розвитку туризму в окремих регіонах, країнах, районах України; оцінює можливості України щодо розвитку туристично-рекреаційного сектору господарства.	Туризм як складник національної економіки, його види. Чинники розвитку туризму в регіоні, країні. Туристична інфраструктура. Туризм і туристичні райони в Україні. Особливості природних рекреаційних ресурсів. Географія туризму та рекреації. Туристичні центри й райони. Курорти України. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. Міжнародний туризм. Паломництво. Основні туристичні регіони світу. Країни світу з найбільшою кількістю об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Практична робота 15. Нанесення на карту світу країн світу з найбільшою кількістю та окремих об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Пояснює роль туризму для розвитку малого та середнього бізнесу в різних регіонах України. Бере участь у розробленні проєкту з розвитку туристичного бізнесу в своєму регіоні.
3	Тема 4. Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я		

	<i>Знаннєвий компонент:</i> розуміє роль науки, освіти та охорони здоров'я в суспільстві; розуміє вплив суспільних та економічних чинників на розвиток освіти й науки в Україні. <i>Діяльнісний компонент:</i> обґрунтовує рівень розвитку освіти й науки, охорони здоров'я в окремих регіонах світу, країнах, в Україні; показує на карті найвідоміші центри освіти та науки в Україні та світі. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює роль освіти у формуванні громадянського суспільства в Україні; аналізує вплив географічного середовища на здоров'я населення; аналізує умови для створення технополісів в Україні та прогнозує їх розвиток.	Наука та освіта, їх роль у суспільстві. Особливості наукової й освітньої діяльності як видів економічної діяльності. Форми просторової організації наукових досліджень та освіти: технополіси, технопарки. Найвідоміші наукові центри, технополіси і технопарки України та світу. Освіта та освітні послуги в Україні та у світі. Найкращі наукові заклади України та світу. Охорона здоров'я. Системи охорони здоров'я окремих країн світу: США, Франції, Німеччини, Японії. Найвідоміші центри охорони здоров'я в Україні та світі.	<i>Громадянська відповідальність</i> Уміє та бажає виявляти свої організаторські здібності, розробляти пропозиції до органу учнівського самоврядування. <i>Підприємливість та фінансова грамотність</i> Обґрунтовує доцільність упровадження страхової медицини в Україні. Аналізує умови для створення технополісів в Україні та прогнозує їх розвиток. Добирає інформацію про діючі в Україні технопарки, пояснює їх специфіку та розташування. Порівнює умови навчання у закладах освіти різної форми власності в Україні та інших країнах світу з метою раціонального вибору місця подальшого навчання.
2	Тема 5. Фінансові послуги. Комп'ютерне програмування		
	<i>Знаннєвий компонент:</i> називає ознаки понять «кредит»,	Фінансові послуги та державне регулювання їх ринків. Головні	<i>Підприємливість та фінансова грамотність</i>

	«фінансовий центр», «офшор», «аутсорсинг»; розуміє взаємозв'язок між рівнем розвитку господарства та обсягом фінансових послуг у країні; пояснює значення фінансового сектору економіки держави та роль фінансової грамотності населення для формування добробуту кожної людини. <i>Діяльнісний компонент:</i> показує на карті найбільші міжнародні фінансові центри: Лондон, Нью-Йорк, Сінгапур, Сянган (Гонконг), Токіо, Шанхай, Мумбаї, Франкфурт-на-Майні, Чикаго; країни-офшори, країни-лідери на ринку програмного забезпечення. <i>Ціннісний компонент:</i> обґрунтовує особливості розміщення аутсорсингу в світі, прискорений розвиток аутсорсингу інформаційних технологій в Україні.	європейські та світові центри банківсько-фінансової діяльності. Вплив глобалізації на розміщення фінансових установ. Країни-офшори. Особливості розміщення фінансових установ в Україні. Аутсорсинг, його переваги й недоліки. Аутсорсинг інформаційних технологій (ІТ-аутсорсинг). Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність. Країни-лідери на світовому ринку комп'ютерного програмування.	Оцінює умови отримання споживчого кредиту в банківських установах. Пояснює причини стрімкого розвитку аутсорсингу в Україні.
6	Розділ V. Глобальні проблеми людства		
	<i>Знаннявий компонент:</i> називає глобальні проблеми людства; наводить приклади конфліктонебезпечних регіонів	Поняття про глобальні проблеми людства, причини їх виникнення та способи подолання. Глобальні проблеми: екологічна (глобальне потепління, озонові діри,	<i>Громадянська відповідальність</i> Дискутує щодо шляхів розв'язання глобальних проблем людства та їх прояву у

	Європи та світу; характеризує поширення глобальних проблем та їх прояв на території України, складники та основні положення концепції сталого розвитку. <i>Діяльнісний компонент:</i> аналізує сутність, причини виникнення, особливості розвитку сучасних глобальних проблем; показує на карті країни, що володіють ядерною зброєю, найбільші в світі райони екологічної катастрофи. <i>Ціннісний компонент:</i> оцінює наслідки прояву глобальних проблем для окремих регіонів і країн світу, роль світової громадськості у їх розв'язуванні	забруднення навколишнього середовища, зниження біорізноманіття, парниковий ефект, забруднення морів і океанів; забруднення атмосфери); загроза миру й термоядерної війни розповсюдження ядерних технологій, радіоактивного забруднення навколишнього середовища; проблема відсталості країн третього світу; демографічні та соціальні (демографічний вибух в країнах, що розвиваються і демографічна криза в розвинених, соціальної нерівності, безробіття); голод і масове недоїдання; вичерпання та забезпечення людства ресурсами; використання ресурсів Світового океану; мирного освоєння космічного простору; проблеми розриву в розвитку між багатими й бідними країнами, злидні, голод і неграмотність; тероризму, насильства й організованої злочинності; СНІДу, серцево-судинних та онкологічних захворювань, астероїдна небезпека; недооцінка глобальних загроз існуванню людства, таких як розвиток недружнього штучного інтелекту та глобальних катастроф. Взаємозв'язок глобальних проблем. Роль світової громадськості та міжнародних організацій у їх	своїй місцевості. Пропонує й обґрунтовує можливі шляхи подолання глобальних проблем у своєму регіоні.
--	---	---	---

		розв'язуванні. Сталий розвиток – стратегія людства на ХХІ століття. Дослідження Прояв глобальних проблем у своєму регіоні.	
10	Резерв часу		

Список додаткової літератури

1. Вавричин М.Г. Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст. / М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович. — К. : ДНВП «Картографія», 2006. — 208 с.
2. Видатні українці. Культура. Мистецтво. Освіта : довідник / відп. за вип. М. І. Преварська. — Київ : Велес, 2016. — 367 с. : портр.
3. Проект «Природа України». Електронний режим доступу: <http://nature.land.kiev.ua/projekt.html>
4. Сосса Р. І. Історія картографування території України : Підручник для студ. ВНЗ / Р. І. Сосса. — Київ: Либідь, 2007. — 334 с.: рис.
5. Трубочанінов С. В. Територія України в пам'ятка картографії з найдавніших часів до кінця XV ст. Електронний режим доступу: <file:///E:/Telechargement/54685-111159-1-SM.pdf>
6. Традиційні ремесла в Україні: електронний режим доступу: <https://authenticukraine.com.ua/traditions-crafts>
7. Українська діаспора: історія та культура. Електронний режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/324869084775962>